

Research Paper

An Analysis of the Impact of Military Strategic Planning and Formulation on National Security and the Development of Military Power

Hamid Khosravi^١

Received: ٠٢/٠٣/٢٠٢٢; Accepted: ٠٧/٠٨/٢٠٢٣

Abstract:

A desirable future characterized by dignity, pride, and comprehensive progress is regarded as one of the fundamental aspirations of every nation. In a world that is continuously undergoing rapid changes and transformations, one of the most important concerns of policymakers and senior decision-makers in countries is making decisions concerning defense and security issues. In this context, strategic formulation and planning play a fundamental role in enabling societies to achieve their desired objectives. When this process is properly formulated, it leads to the selection of strategies whose timely and effective implementation can pave the way for a country's advancement and strategic leadership.

Ensuring security, safeguarding national interests, and providing comprehensive defense cannot be achieved merely by strengthening the components of national power, particularly military power. Rather, the realization of these critical objectives depends on accurate and intelligent strategic formulation, planning, and budgeting based on a thorough understanding of the national and international environment. The present study seeks to identify the stages of the military formulation, planning, and budgeting process through the use of documentary sources and to explain the dimensions through which military power and national security are influenced within this framework.

Keywords: National Power, Military Power, National Security, Environmental Analysis, Military Strategic Formulation and Planning.

^١. Instructor, Shahid Motahari Basij Faculty, Imam Hossein University of Officer and Guard Training, Tehran, Iran.

مقاله پژوهشی

واکاوی تأثیر برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی راهبردی نظامی در امنیت ملی و توسعه قدرت نظامی

حمید خسروی^۱

دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۱؛ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۶

چکیده

آینده‌ای مطلوب، توأم با عزت، افتخار و پیشرفت همه‌جانبه، از خواسته‌های اساسی هر ملتی به شمار می‌آید. در جهانی که پیوسته دستخوش تغییرات و تحولات شتابان است، مهم‌ترین دغدغه سیاست‌گذاران و مدیران کلان کشورها، تصمیم‌گیری درباره مسائل دفاعی و امنیتی است. در این میان، طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی، نقش بنیادینی در دستیابی جوامع به اهداف مطلوب ایفا می‌کند. اگر این فرآیند به شیوه‌ای درست تدوین گردد، به انتخاب استراتژی‌هایی منجر می‌شود که اجرای صحیح و به‌موقع آن‌ها، تعالی و پیشتازی کشور را رقم می‌زند. برقراری امنیت، حراست از منافع ملی و دفاع همه‌جانبه، صرفاً با تقویت مؤلفه‌های قدرت ملی، به‌ویژه قدرت نظامی، تأمین نمی‌شود؛ بلکه تحقق این امر مهم، در گروی طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی دقیق و هوشمندانه‌ای است که بر پایه شناخت عمیق از محیط ملی و بین‌المللی استوار باشد. نوشتار حاضر بر آن است تا با بهره‌گیری از منابع مکتوب، گام‌های فرآیند طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی را احصا نموده و ابعاد اثرگذاری قدرت نظامی و امنیت ملی را در این بستر تبیین کند.

واژگان کلیدی: قدرت ملی، قدرت نظامی، امنیت ملی، محیط‌شناسی، طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نظامی.

دین مبین اسلام بر موضوع آمادگی دفاعی و نظامی مسلمانان به منظور صیانت از امنیت امت اسلامی تأکید فراوانی دارد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ أَنْفِرُوا جَمِيعًا» (ای اهل ایمان! سلاح جنگ بگیرید و آنگاه دسته دسته یا همگی به طور متفق برای جهاد بسیج شوید). (نساء: ۷۱).

یکی از بنیادین‌ترین دغدغه‌های نظام‌های سیاسی در عرصه تعاملات بین‌المللی، مقوله ایجاد محیط امن و دستیابی به ثبات امنیتی در مطلوب‌ترین شرایط ممکن است. یک نظام سیاسی هرگز در خلأ قرار ندارد و زیست جمعی در فضایی که مهم‌ترین ویژگی آن هرج و مرج و ناپایداری است، موجب می‌شود تا تأمین امنیت به دغدغه اصلی سیاست‌ورزان بدل شود. از سوی دیگر، اقدامات دولت‌ها برای صیانت از مرزهای امنیتی خویش، ناگزیر به شکل‌گیری چالش و تهدید برای دیگر بازیگران نظام بین‌الملل می‌انجامد؛ امری که به سبب تفاوت در نوع برداشت‌ها از منافع و اهداف ملی، کاملاً طبیعی ارزیابی می‌شود. نخستین گام در راستای صیانت از امنیت، مقوله دفاع است.

بستر جغرافیایی و ژئوپلیتیکی که کشورمان در آن واقع شده، محیطی بحرانی و بی‌ثبات است که امنیت ملی ما را از ابعاد گوناگون تحت تأثیر قرار می‌دهد. در چنین فضایی، باید رویکردی مبتنی بر تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها اتخاذ کرد و به توانایی کنترل محیط‌های تهدیدزا یا ناامن دست یافت؛ چراکه در غیر این صورت، هر فرصتی می‌تواند به یک تهدید و هر تهدیدی به خطری جدی بدل شود. بر همین اساس، یک نظام سیاسی باید همواره نسبت به چالش‌های پیرامونی خود از بصیرت و ادراک لازم برخوردار بوده و کانون‌های تهدید را به موقع شناسایی کند.

قدرت نظامی، یکی از مؤثرترین و کارآمدترین ابزارها در تأمین امنیت ملی و صیانت از کشور در برابر مخاطرات فرارو به شمار می‌رود. در واقع، این مؤلفه همواره در پشتیبانی از سیاست خارجی، تحقق اهداف کلان و حفظ منافع ملی به کار گرفته می‌شود. دستیابی به این مهم، مستلزم اتخاذ تدابیر راهبردی در حوزه دفاعی، تعیین ساختارهای نیرویی و سازمان‌دهی ترکیبات رزمی است که باید بر مبنای طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نظامی برخاسته از شناخت دقیق محیط داخلی و بین‌المللی صورت پذیرد.

این نوشتار بر آن است تا با تکیه بر متون و منابع موجود، نقش قدرت نظامی و امنیت ملی را در فرآیند طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی واکاوی نماید.

۲. بیان مسئله

آرمان‌های عدالت‌جویانه و افق روشنی که فراروی نظام جمهوری اسلامی ایران قرار دارد، همواره موجب نگرانی استکبار جهانی نسبت به منافع نامشروعش شده است. احساس خطر از این حقیقت که موفقیت نظام جمهوری اسلامی در دستیابی به آرمان‌های والايش می‌تواند به الگو و سرمشقی برای سایر ملت‌ها تبدیل گردد، سبب شده است تا کشورهای غربی پیوسته در تقابل با ملت ایران باشند. در

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

۵۹

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

این میان، از بدو تأسیس نظام جمهوری اسلامی، نظام سلطه به سرکردگی ایالات متحده، توطئه‌ها و نقشه‌های گوناگونی را علیه این مرز و بوم به کار بسته است. بهره‌گیری از ابزارهایی نظیر جنگ تحمیلی، تهاجم فرهنگی، تحریم‌های ظالمانه و اقدامات خرابکارانه، از جمله راهبردهایی است که در دستور کار دشمنان قرار داشته است. با این وجود، برخورداری جمهوری اسلامی ایران از مؤلفه‌های قدرت ملی و به‌ویژه تقویت بنیه دفاعی، سبب شده است تا به رغم تلاش‌های بی‌وقفه معاندان و به برکت هوشمندی و آگاهی ملت ایران، توفیق چشمگیری نصیب آنان نگردد.

در مجموع می‌توان اذعان داشت که هدف، مأموریت و فلسفه وجودی بخش دفاع در جمهوری اسلامی ایران، تحقق بازدارندگی، حفظ ابتکار عمل، پاسخگویی مؤثر، تأمین امنیت پایدار و گسترش احساس امنیت در بطن جامعه است (دری نوگورانی، ۱۳۹۰: ۲). برخورداری از اقتدار نظامی قادر است تا حد بسیار زیادی امنیت ملی را تضمین کند؛ امری که تحقق آن وابستگی تام به هوشمندی در طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی دارد.

پویش مستمر محیط و شناخت ژرف از ابعاد ملی و بین‌المللی در جریان فرآیند طرح‌ریزی، طراحان و برنامه‌ریزان حوزه دفاعی را یاری می‌کند تا با در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف داخلی و همچنین فرصت‌ها و تهدیدات فرامرزی، تصمیماتی متناسب و راهگشا اتخاذ نمایند.

۳. سؤالات تحقیق

۳-۱. سؤال اصلی:

تأثیر امنیت ملی و توسعه قدرت نظامی بر طرح‌ریزی راهبردی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی چیست؟

۳-۲. سؤالات فرعی:

۱. گام‌های طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی کدامند؟

۲. آیا طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی در توسعه قدرت ملی و ایجاد امنیت ملی تأثیرگذار است؟

۴. اهمیت

کشورها همواره در برابر تهدیدهای متنوع و گوناگونی اعم از داخلی، خارجی یا زیست‌محیطی قرار دارند. آنان در عرصه تعاملات سیاسی و روابط بین‌الملل، منافع ملی خویش را که شالوده اصلی سیاست‌گذاری و تنظیم روابط خارجی‌شان به شمار می‌آید، در تعارض و تقابل با منافع سایر بازیگران بین‌المللی و در معرض تهدید و مخاطره می‌بینند. بر همین اساس، به منظور صیانت و استمرار این منافع — به‌ویژه منافع امنیت ملی — حکومت‌ها در اداره امور اجرایی و مسائل دفاعی و امنیتی خود

ناچارند به طرح‌ریزی و اجرای راهبردهایی در راستای تقویت بنیه دفاعی دست زنند تا از این طریق، منافع ملی را حفظ کرده و دفاع همه‌جانبه از کیان کشور را محقق سازند.

۵. ضرورت

نداشتن طرح و برنامه مدون، آسیب‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی جبران‌ناپذیری را به پیکره جامعه وارد می‌سازد. هنگامی که کشوری فاقد نقشه راه باشد، افق حرکت خود را بازنمی‌شناسد. بنابراین، از تبعات بارز نداشتن برنامه می‌توان به سردرگمی، عدم شناخت منابع و امکانات، و گم شدن اهداف اشاره کرد؛ کما اینکه بدون برخورداری از برنامه‌ای منسجم، نمی‌توان نیازهای حقیقی جامعه را تشخیص داد، اولویت‌ها را تعیین نمود و مشخص ساخت که جامعه چه اقداماتی را باید در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت به انجام رساند.

۶. روش تحقیق

نوع تحقیق حاضر «کاربردی» و روش کلی آن «توصیفی - تحلیلی» است. همچنین در گردآوری داده‌ها از شیوه مطالعه کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است؛ بدین ترتیب که با مراجعه به کتب، مجلات تخصصی و وبسایت‌های مرتبط با موضوع، اطلاعات موردنیاز استخراج و جمع‌آوری گردیده است.

۷. قدرت، قدرت ملی و قدرت نظامی

قدرت عبارت است از مجموعه‌ای از عوامل که یک بازیگر را قادر می‌سازد تا رفتار دیگر بازیگران را در راستای منافع و اولویت‌های مد نظر خویش، تحت تأثیر قرار دهد. بر این اساس، بازیگران می‌توانند حکومت‌ها، ملت‌ها، کشورها و سایر گروه‌ها را به انجام اقدامی مشخص و یا خودداری از آن ترغیب یا وادار سازند. «قدرت یعنی استعداد اعمال اراده خود در درون روابط اجتماعی معین، حتی به رغم مخالفت مستقل از مبنای استعداد» (بورلاتسکی، ۱۳۶۰: ۲۱).

در متون مقدس، «قدرت» از صفات بارز خداوند یکتاست و تنها اوست که قادر مطلق («قدیر») بوده و هیچ قدرتی فراتر از اراده او نیست: «ان الله علی کل شیء قدیر» (بقره: ۱۴۸).

همچنین قدرت به عنوان «توانایی نفوذ و تأثیر در راه و روش دیگران به گونه‌ای که مطابق مقصود صاحب قدرت عمل کنند» تعریف شده است (ارگانسکی، ۱۳۵۵: ۱۴۸).

مارکس وبر در تعریف خود اظهار می‌دارد: «قدرت یعنی استعداد اعمال اراده خود در درون روابط اجتماعی معین...»؛ و برتراند راسل می‌نویسد: «قدرت را می‌توان به معنای پدید آوردن آثار مطلوب تعریف کرد؛ بر این اساس، قدرت مفهومی است کمی» (برتراند راسل، ۱۳۶۷: ۵۵).

با عنایت به تعاریف پیش‌گفته، می‌توان چنین نتیجه گرفت: «قدرت عبارت است از هرگونه نیرو و توان فردی یا جمعی که از طریق اعمال اراده در درون روابط دوجانبه، به صورت تسلط و کنترل بر رفتار

فصلنامه اندیشه مقاومت
در کفتمان انقلاب اسلامی

شماره ۶۵

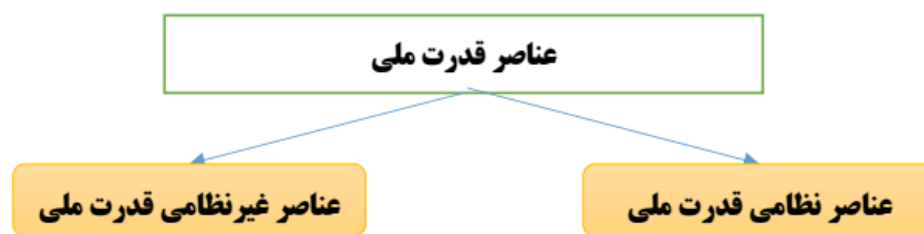
تابستان

۱۴۰۲

و اعمال افراد، گروه‌ها یا طبیعت متجلی شده و با هدف ایجاد نتایج و آثار مطلوب یا مورد نظر بروز می‌یابد.»

ابعاد قدرت در نظریه امنیتی جمهوری اسلامی ایران عبارتند از:

- قدرت سخت: شامل تجهیزات، تسلیحات و امکانات دفاعی و امنیتی.
 - قدرت نیمه‌سخت: توانایی‌های اطلاعاتی و امنیتی در پیشگیری و مقابله با تهدیدات علیه امنیت کشور بدون بهره‌گیری از قدرت سخت.
 - قدرت نرم: متکی بر ایمان، قدرت اقناع، اثربخشی، جذب، همبستگی و هویت ملی.
 - قدرت هوشمند: توانایی به‌کارگیری هم‌افزای قدرت‌های سخت، نیمه‌سخت و نرم متناسب با زمان، مکان، موضوع و نوع تهدید در فرآیند تولید و برقراری امنیت.
- قدرت ملی یک کشور عبارت است از مجموع توانایی‌های آن کشور در تحمیل اراده خویش بر سایر بازیگران به منظور نیل به منافع ملی (تهامی، ۱۳۸۴: ۴۱).
- قدرت ملی، مهم‌ترین و اساسی‌ترین ابزار حفظ موجودیت و تأمین اهداف و منافع کلان کشورها تلقی می‌شود. در علم سیاست، منابع قدرت دولت به دو دسته «محسوس» و «نامحسوس» دسته‌بندی می‌شوند که مهم‌ترین منابع محسوس دولت عبارتند از: ۱. جغرافیا؛ ۲. وسعت سرزمین؛ ۳. منابع ملی؛ ۴. توان اقتصادی؛ ۵. توان نظامی؛ ۶. جمعیت؛ ۷. فناوری.
- در مبحث قدرت نظامی، عناصر قدرت ملی را به دو شاخه اصلی تقسیم می‌کنیم: الف) عناصر نظامی قدرت ملی؛ ب) عناصر غیرنظامی قدرت ملی.

عناصر نظامی قدرت ملی شامل اهداف نظامی، دکترین‌های نظامی، استراتژی‌ها و سیاست‌های نظامی (دفاعی و غیردفاعی)، نیروها و کم‌وکیف آن‌ها، آموزش، فرماندهی، فنون و فناوری نظامی، تسلیحات و تجهیزات، سازمان نظامی، بودجه نظامی، پایگاه‌های نظامی، تحرک نیروها و امکانات لجستیک است. عناصر غیرنظامی قدرت ملی نیز در پنج گروه دسته‌بندی می‌شوند که عبارتند از: ۱. عناصر طبیعی قدرت ملی؛ ۲. عناصر انسانی - اجتماعی؛ ۳. عناصر فرهنگی؛ ۴. عناصر سیاسی؛ ۵. عناصر اقتصادی.

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

«قدرت نظامی یعنی نیرویی با قابلیت وارد آوردن خسارت به دشمن به منظور مرعوب ساختن وی» (میر فخرایی، ۱۳۸۲: ۱۸).

قدرت نظامی، بیانگر توان مجموعه نیروهای مسلح یک کشور به همراه سایر عوامل قدرت ملی نظیر قدرت سیاسی، اقتصادی و روانی است. قدرت نظامی تا حدودی بر منابع طبیعی، مقدرات صنعتی و جمعیت کشور متکی است. افزون بر این، از آنجا که قدرت نظامی از بنیان‌های سیاسی، اقتصادی و روانی ملت نشأت می‌گیرد، تا اندازه زیادی تحت تأثیر کیفیت و تعداد اتحادهای سیاسی و اوضاع اقتصادی و روانی قرار می‌گیرد (رستمی، ۱۳۸۶: ۶۲۸).

به عقیده دبلو گاتریج: «قدرت نظامی، نمادی از حیثیت ملی است که هیچ کشوری — در صورت احترام به جایگاه خود — نمی‌تواند بدون آن سر کند؛ ارتش به همراه پرچم، سرود ملی و سایر نمادها و در پاره‌ای از موارد به همراه ناوگان هوایی و خطوط کشتیرانی، به منزله سمبل استقلال و پیشرفت یک کشور محسوب می‌شود» (سنجایی، ۱۳۵۷: ۴۲۱).

۸. امنیت و امنیت ملی

امنیت در فرهنگ فارسی به معنای آزادی، آرامش، فقدان ترس و مصونیت از هجوم دیگران است. این واژه از ریشه «امن» مشتق شده و مفاهیمی چون آرامش یافتن، بیمناک نبودن و نرسیدن را بازمی‌تاباند و در معنای مصدری، از «الامن» به عنوان دستیابی به اطمینان و آرامش پس از رهایی از ترس یاد می‌شود. در فرهنگ عمید نیز امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی‌بیمی تعریف گردیده است (عمید، ۱۳۷۱: ۴۵).

جوهره «امنیت ملی» بر محور «امنیت» استوار است. با دقت در تعاریف پیش گفته می‌توان دریافت که نقطه اشتراک تمامی آن‌ها بر ضرورت «حفظ وجود خویش» تمرکز دارد. برخی صاحب‌نظران، صیانت ذات و نفس را در چهار پدیده خلاصه می‌کنند:

جوهره امنیت ملی، امنیت است

۲. حفظ تمامیت ارضی؛

۳. حفظ نظام اقتصادی و سیاسی؛

۴. حفظ استقلال و حاکمیت کشور.

این چهار مقوله به مثابه جوهرة «امنیت ملی»، از این ویژگی برخوردارند که تمامی کشورها، افراد، گروه‌ها و احزاب، فارغ از گرایش‌ها، سلیقه‌ها و اختلافات فردی، گروهی، طبقاتی، سیاسی و اجتماعی، بر سر آن‌ها اشتراک نظر دارند (جمشیدیان، ۱۳۹۴).

۹. رابطه قدرت نظامی و امنیت ملی

مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا در همین زمینه می‌فرمایند: «یک ملت اگر بخواهد سرافراز بماند، باید قدرتمند باشد؛ این قدرت در شکل نظامی آن به وسیله نیروهای مسلح تأمین می‌گردد. نیروهای مسلح، حصار مستحکم یک ملت‌اند.»

در مباحث سیاسی و عرصه عمل، مفهوم امنیت از مفهوم قدرت جدایی‌ناپذیر است. در طول تاریخ، توانمندی ملت‌ها همواره در بوتۀ آزمون جنگ‌ها سنجیده شده است. در مکتب اسلام، توسل به جنگ و اعمال قدرت تنها برای دفاع از جان، مال، ناموس، مسکن، آزادی، استقلال و کیان ملت جایز شمرده می‌شود. اقدام به آن — چه در حالت تدافعی و چه در وضعیت آزادی‌بخش — منوط به وقوع تجاوز، هجوم یا قصد تهاجم و کنش خصمانه از سوی دشمن است. افزون بر این، مسئله جهاد و آمادگی برای آن از وظایف و شؤون اصلی امامت بوده و اجرای آن در گرو اجازه امام است. با لحاظ این اصل، اسلام به جز جهاد، دیگر انواع جنگ‌ها را منسوخ دانسته و تنها پیکاری را مشروع و صحیح برمی‌شمارد که در راه خدا و به منظور دفع تعدی و تجاوز صورت پذیرد (کاظمی، ۱۳۶۹: ۱۲۳-۱۲۴).

رابطه امنیت و قدرت، پیوندی تعاملی و متقابل است؛ امنیت بدون بهره‌مندی از میزان مشخصی از قدرت، دست‌نیافتنی است و برقراری امنیت، خود مولد قدرت است. میان این دو مفهوم، نوعی پیوند دائمی و منطقی برقرار است. در سنن و دیدگاه‌های پیشین، همواره امنیت مملکت با قدرت و امنیت نظامی معادل انگاشته می‌شد و توسل به جنگ برای حفظ امنیت و تحقق منافع ملی، یکی از روش‌های معمول در روابط بین‌الملل از بدو پیدایش دولت‌ها بوده است. با این حال، این بدان معنا نیست که امنیت صرفاً از طریق سلاح، فناوری‌های جنگی و دکترین‌های نظامی تأمین می‌شود؛ بلکه جنگ و توسل به قدرت نظامی، آخرین راهکار محسوب می‌گردد.

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

۶۳

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

امروزه حفظ امنیت ملی هر واحد سیاسی، از مسیر ارتقای قدرت ملی و ایجاد توازن در مؤلفه‌های سازنده آن میسر است؛ به گونه‌ای که افزایش نامتوازن یکی از این عوامل نسبت به سایر مؤلفه‌ها، می‌تواند خود به عاملی تهدیدزا برای امنیت ملی بدل شود. نهایتاً اینکه تعاملی دوسویه میان دو مفهوم قدرت و امنیت برقرار است؛ قدرت فزون‌تر، دستیابی به امنیت بالاتر را به ارمغان می‌آورد و استقرار امنیت، زمینه‌ساز بسط قدرت بیشتر است؛ هرچند در واکاوی این رابطه تعاملی، باید به ماهیت نسبی آن نیز توجه داشت.

تعامل دوسویه بین دو مفهوم قدرت و امنیت در راستای تحصیل منافع ملی

بارزترین، دقیق‌ترین و بااهمیت‌ترین عناصر تعیین‌کننده قدرت ملی هر کشور، مؤلفه‌های نظامی آن هستند. با ارزیابی و تحلیل این عناصر، میزان آمادگی دفاعی کشور تعیین می‌گردد. افزون بر این، در بررسی این عوامل باید پدیده‌هایی نظیر بودجه و هزینه‌های نظامی و دفاعی، تدارکات و پشتیبانی، و

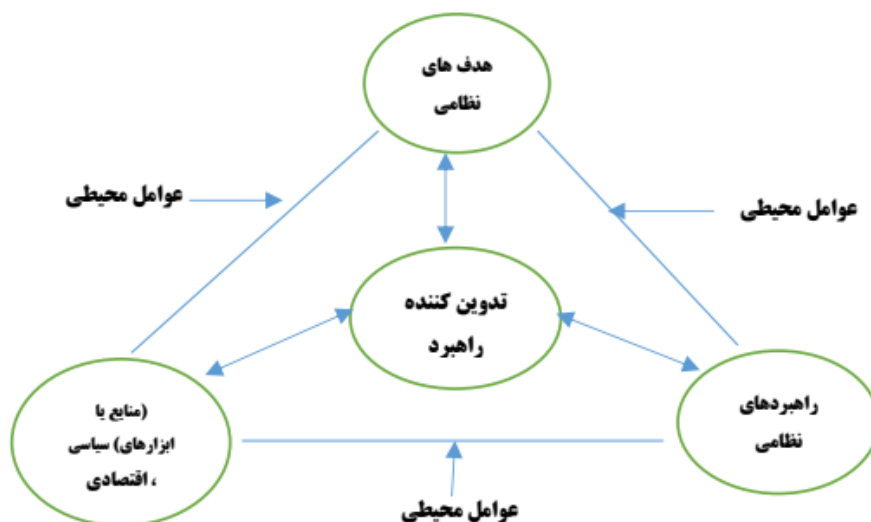

روحیه ملی را مد نظر قرار داد. عموماً در تدوین استراتژی‌ها و دکترین‌های نظامی، چهار فاکتور کلیدی شامل «نیرو و آموزش»، «تسلіحات و تجهیزات»، «سازمان و مدیریت نظامی» و «موقعیت استراتژیک کشور» مورد توجه قرار می‌گیرند. آنچه قطعیت دارد، اهمیت ویژه قدرت نظامی هر کشور است و سربلندی ملت‌ها تا حد زیادی به آن وابستگی دارد.

۱۰. نظام طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی

نظام طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح، بخشی از نظام سیاست‌گذاری و طرح‌ریزی استراتژیک کل کشور به شمار می‌آید که تمامی ارکان کشور در آن دخیل‌اند؛ بر همین اساس، نظام طرح‌ریزی در نیروهای مسلح نمی‌تواند منفک از سیاست‌گذاری و نظام برنامه‌ریزی کشور فرض شود.

همان‌طور که در شکل زیر ملاحظه می‌شود، مقصود از طرح‌ریزی راهبردی نظامی، به‌طور کلی ایجاد پیوندی عقلایی میان منابع و ابزارها (شامل منابع انسانی، مالی، لجستیکی و سازمانی) با راهکارها و اهداف سازمان، با در نظر گرفتن شرایط و عوامل محیطی است. هرچند طرح‌های راهبردی نظامی عموماً به منظور حفاظت و پدافند از کشور در برابر تجاوز احتمالی دشمنان خارجی و خنثی‌سازی تهدیدات داخلی تدوین می‌گردند، با وجود این، طراحان نظامی باید همواره کوشش کنند تا ارتباطی علمی و منطقی میان منابع و ابزارها با اهداف و راهکارها برقرار و حفظ نمایند. در واقع، «نظام طرح‌ریزی راهبردی نظامی، شیوه‌ای است عقلایی برای پیوند اصولی و پیوسته میان منابع (ابزار) و محیط امنیتی با هدف‌های امنیت ملی» (چگینی، ۱۳۸۴: ۱۵).

نمودار طرح‌ریزی راهبردی (چگینی، ۱۳۸۴: ۱۵)

بخش عمده‌ای از مبانی طرح‌ریزی در سطح ملی و دولت شکل می‌گیرد و ترسیم سیاست‌ها و استراتژی‌های دفاعی باید بر مبنای تدابیر ولایت، آرمان‌ها، اهداف، سیاست‌های ملی و استراتژی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی صورت پذیرد؛ و مقدم بر همه این‌ها، سیاست‌ها و استراتژی ملی قرار دارد. در ترسیم سیاست‌ها و استراتژی ملی نیز تدابیر مقام عظمای ولایت، آرمان‌ها، منافع و اهداف ملی باید مد نظر قرار گیرند.

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

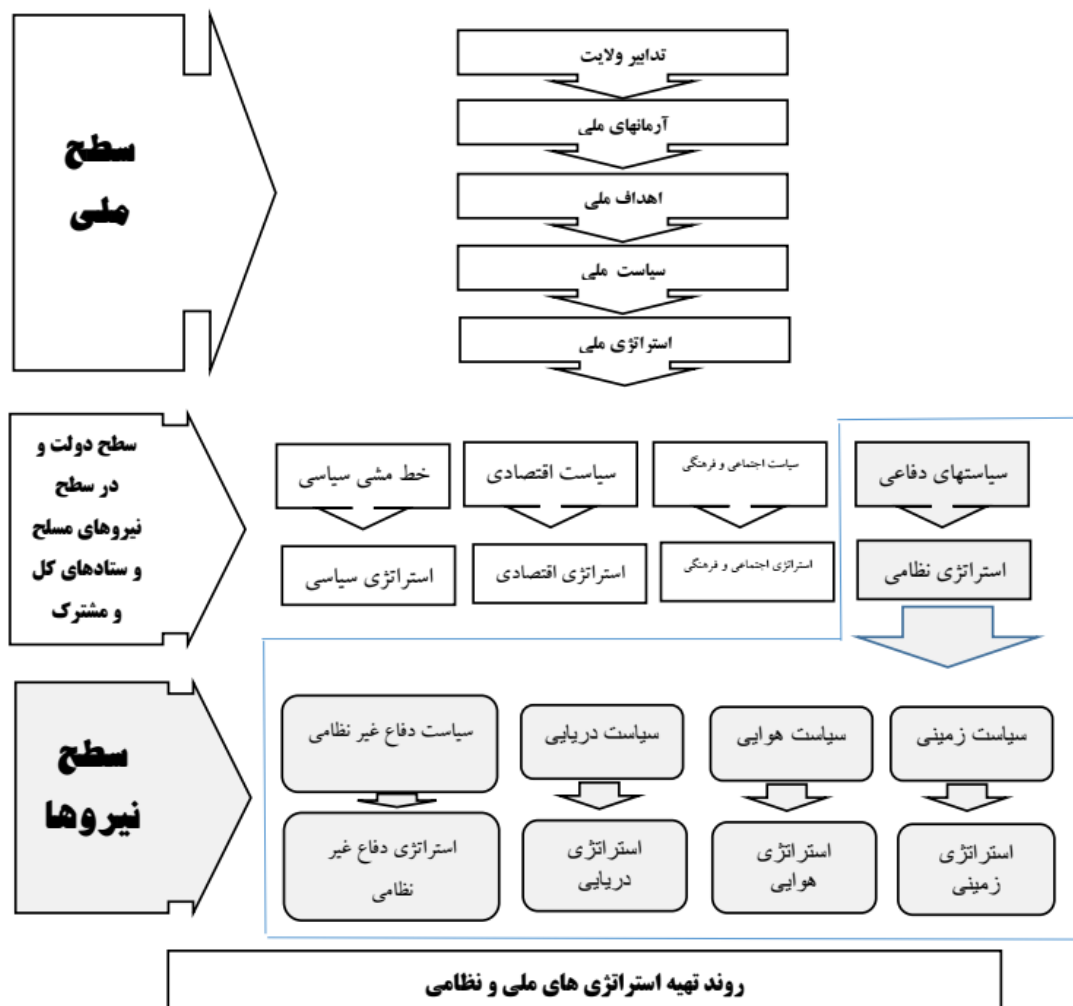
طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

ارتباطات و تعاملات در ترسیم سیاست و تدوین استراتژی در سه سطح ملی، دولت و نیروهای مسلح در نمودار زیر ترسیم گردیده است (۴S-COL).

۱۱. گام‌های فرآیند طرح‌ریزی راهبردی نظامی

طرح‌ریزی راهبردی نظامی طی فرآیند زیر از سوی شورای تدوین، با شرکت عناصر ذی‌ربط در ستاد کل نیروهای مسلح انجام می‌پذیرد:

• گام اول: بیان مجدد مأموریت نیروهای مسلح و تعیین اهداف کلی نظامی

در این گام، مأموریتی که برای نیروهای مسلح در جهت خنثی‌سازی تهدیدات و تحقق اهداف امنیت ملی تعیین گردیده است، با دقت موشکافی شده و با بیان مجدد آن، نسبت به تعیین اهداف کلی نظامی اقدام می‌گردد.

• گام دوم: تعیین اهمیت نسبی اهداف و اولویت‌بندی آن‌ها

فصلنامه اندیشه مقاومت
در کفتمان انقلاب اسلامی

شماره ۶۵

تابستان

۱۴۰۲

تعیین اهمیت نسبی اهداف نظامی و اولویت‌بندی آن‌ها، متناسب با منابعی که در اختیار نیروهای مسلح قرار خواهد گرفت، امری ضروری است (توحیدی، ۱۳۸۹: ۷۳).

• گام سوم: ارزیابی تهدید به منظور تشخیص قابلیت‌ها، نیازها و آسیب‌پذیری‌های

دشمن

شناخت تهدید به معنای تشخیص قابلیت‌ها، نیازها و آسیب‌پذیری‌های دشمن بالقوه یا بالفعل است. این گام از طرح‌ریزی راهبردی نظامی با تهیهٔ برآورد اطلاعات راهبردی به انجام می‌رسد.

• گام چهارم: تعیین سیاست‌های کلی نظامی

سیاست‌های کلی نظامی از رهنمودهای مقام معظم رهبری، ارزش‌های حاکم، دکترین امنیت ملی، سیاست‌های امنیت ملی و سیاست‌های بخش دفاعی استخراج می‌گردند.

• گام پنجم: انتخاب تدابیر راهبردی و تنظیم راهبرد نظامی

تدابیر راهبردی نظامی در واقع حدسی آگاهانه و داوری دربارهٔ چگونگی نیل به اهداف نظامی یا نحوهٔ رویارویی با قابلیت‌ها و تهدیدات نظامی است. انجام این کار حساس و خطیر، مستلزم ارزیابی و سنجش قابلیت‌ها و آسیب‌پذیری‌های خودی و شناخت فرصت‌ها و فشارهای محیطی می‌باشد (همان: ۷۴).

تدابیر راهبردی نظامی را می‌توان چگونگی به‌کارگیری و استفاده از قدرت نظامی برای دستیابی به اهداف امنیت ملی (دفاعی - امنیتی) نیز توصیف نمود؛ زیرا تحقق اهداف کلی نظامی می‌تواند اهمیت امنیت ملی را جامه‌ی عمل بپوشاند.

• گام ششم: تعیین و گزینش ساختار و ترکیب رزمی (ترکیب نیرو)

پس از اتخاذ تدابیر راهبردی لازم برای تحقق اهداف یا رویارویی با تهدیدات احتمالی دشمن، لازم است سازمان رزمی موردنیاز پیش‌بینی و محاسبه گردد تا برای اجرای هر یک از تدابیر راهبردی نظامی و مقابله با قابلیت‌های دشمن، ساختار رزمی مشخصی ترسیم شود.

• گام هفتم: تهیه و تنظیم فهرست نیروی

پس از تعیین و گزینش تدابیر راهبردی لازم، لازم است فهرستی از یگان‌ها یا عناصر رزمی تهیه شود. این فهرست باید حاوی یگان‌های رزمی موجود، یگان‌های رزمی جدید، یگان‌های رزمی نیازمند تکمیل و توسعه، و یگان‌های موجودی که باید منحل گردند، به همراه تعیین محل استقرار فعلی و آتی آن‌ها باشد (همان: ۷۶).

• گام هشتم: تهیهٔ طرح توسعهٔ نیروها

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

۶۷

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

در این گام، با توجه به فهرست تهیه شده در گام پیشین، برنامه‌های زمانی برای ایجاد یگان‌های رزمی جدید و توسعه و تکمیل یگان‌های رزمی موجود برای یک دوره ۵ تا ۱۰ ساله تدوین می‌گردد.

• گام نهم: تعیین ماموریت نیروها

نیروهای مسلح بر اساس رسالتی که برای آن‌ها تعریف شده، هر یک دارای ماموریت ذاتی هستند؛ اما در فرآیند طرح‌ریزی راهبردی نظامی، پس از تدوین اهداف کلی نظامی، سیاست‌ها و راهبردهای نیروهای مسلح، برای هر یک از نیروهای زمینی، هوایی، دریایی و... در راستای تحقق اهداف کلی نظامی، رویارویی با قابلیت‌های دشمن و خنثی‌سازی تهدیدات وی، ماموریتی خاص تعیین و ابلاغ می‌گردد.

• گام دهم: تهیه طرح مشترک نیازمندی نیرویی

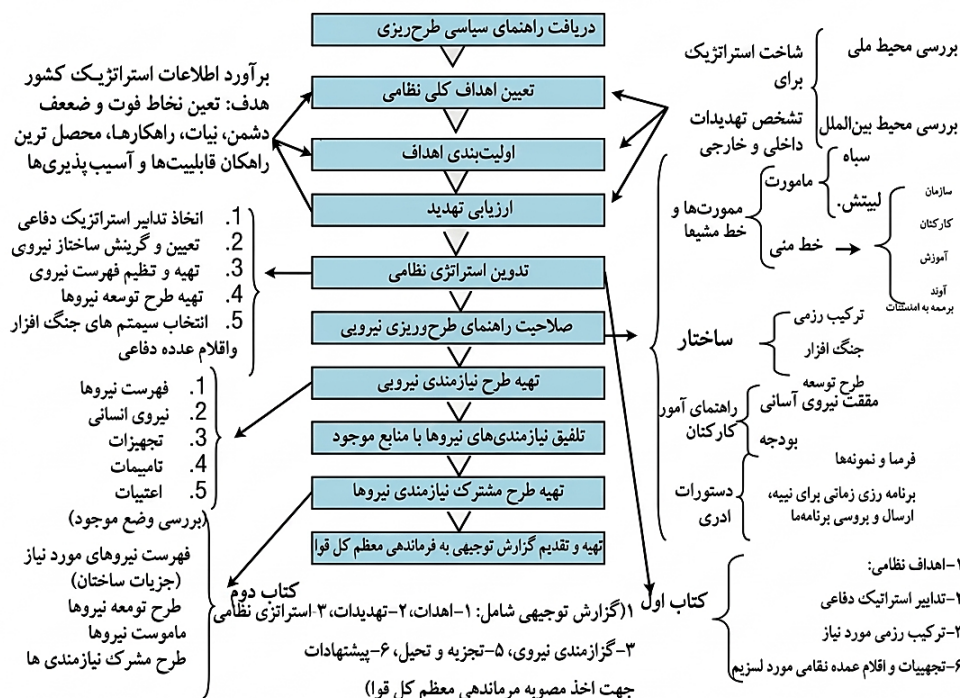
نیازمندی‌های نظامی به مجموعه منابعی اطلاق می‌گردد که برای نیل به اهداف یا انجام ماموریت‌های نظامی مورد نیازند.

• گام یازدهم: تهیه و تنظیم طرح مشترک اهداف راهبردی نظامی

این طرح، مهم‌ترین سندی است که ستاد کل فرماندهی کل نیروهای مسلح، نظرات مشترک و پیشنهاد‌های خود را درباره تدابیر راهبردی دفاعی، ساختار نیروها و سطح نیروهای مورد نیاز در میان مدت (۵ تا ۱۰ سال آینده) به منظور تحقق اهداف کلی نظامی، به فرماندهی کل نیروهای مسلح ارائه می‌نماید

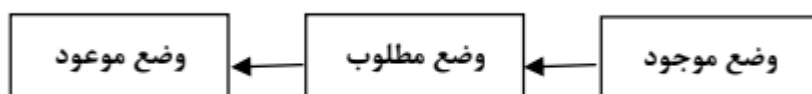
(همان: ۷۷).

فرآیند طرح‌ریزی استراتژیک در سطح نیروهای دفاعی (نظامی)

۱۲. برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی

برنامه عبارت است از مجموعه‌ای از اهداف، خط‌مشی‌ها، روش‌های انجام کار، دستورالعمل‌ها، اقدامات ویژه، گام‌های اجرایی، منابع مورد نیاز و دیگر عناصر لازم برای اجرای یک کنش مشخص و معلوم که معمولاً با بودجه و اعتبارات مالی پشتیبانی می‌شود. برنامه‌ریزی نیز به معنای برآورد نیازهای آتی و تعیین منابع لازم برای تأمین آن‌هاست. برنامه‌ریزی را می‌توان تصمیم‌گیری درباره «آنچه باید انجام گیرد» و «نحوه انجام آن» توصیف کرد که در واقع، طی کردن فاصله میان وضع موجود و رسیدن به وضع مطلوب برای دستیابی به اهداف سازمان است.

گام دوازدهم در فرآیند طرح‌ریزی راهبردی نظامی، تدوین و تصویب برنامه توسعه نیروهای مسلح (برنامه پنج‌ساله) و بودجه آن است. شورای عالی برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با دریافت برنامه توسعه نیروها، پس از بررسی و یکپارچه‌سازی آن‌ها، برنامه توسعه نیروهای مسلح (برنامه پنج‌ساله نیروهای مسلح) را تهیه کرده و آن را در قالب برنامه‌های سالانه به بودجه تبدیل می‌نماید. این سند پس از تصویب فرمانده کل قوا، جهت طرح در مجلس شورای اسلامی به دولت ارسال می‌شود و در صورت لزوم، کارشناسان معاونت طرح و برنامه ستاد برای دفاع از آن در مجلس حضور می‌یابند. نیروی انتظامی نیز با دریافت راهبرد نظامی و با هماهنگی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، راهبرد نیروی خود را به منظور برقراری نظم و امنیت داخلی و حراست از راه‌ها و مرزهای کشور تهیه کرده و به شورای تدوین راهبرد نظامی ارسال می‌نماید (آشتیانی، ۱۳۸۸: ۴۰۸).

گام سیزدهم از فرآیند راهبردی - نظامی، مرحله بودجه‌بندی و اجرای برنامه (تحقق راهبردها) است. در هنگام تهیه برنامه توسعه نیروها (برنامه پنج‌ساله)، بودجه‌های ارزی و ریالی مورد نیاز برای هر سال اجرای برنامه به‌طور هم‌زمان محاسبه شده و تحت عنوان بودجه دفاعی کشور در لایحه بودجه دولت (برنامه مالی سالانه) منظور می‌گردد و در مجلس شورای اسلامی به تصویب می‌رسد. پس از تصویب بودجه، اعتبارات بخش دفاعی در سرفصل‌های مربوطه به‌صورت سالانه به نیروهای مسلح اختصاص می‌یابد. ستاد کل نیروهای مسلح نیز اعتبارات مصوب و اختصاص یافته به هر نیرو را از مجرای قانونی واگذار کرده و نیروها برنامه‌ها را از طریق هزینه‌کرد این اعتبارات به مرحله اجرا درمی‌آورند (همان: ۴۱۰).

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

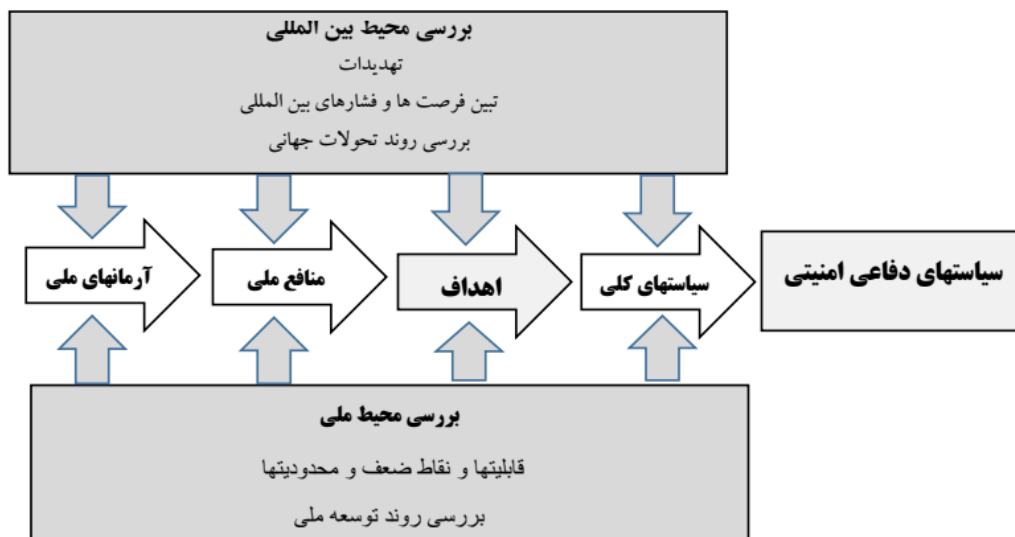
نظامی

۱۳. نقش طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نیروهای مسلح در قدرت نظامی و امنیت

ملی

بررسی محیط ملی و بین‌المللی در قالب طرح مطالعات راهبردی و در چارچوب سیاست‌های امنیت ملی (دفاعی - امنیتی) هر کشور تهیه و تنظیم می‌گردد. هدف از این بررسی، منبع‌یابی، گردآوری و پردازش اطلاعات مورد نیاز برای اتخاذ تصمیم در راستای تعیین و گزینش اهدافی است که دستیابی به آن‌ها مستلزم صرف زمان نسبتاً طولانی است. تحلیل موضوع برقراری امنیت ملی در کشور و نقش قدرت نظامی در ایجاد، بسط و پایداری آن، در طول فرآیند طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی اثربخش است.

بدین ترتیب مشخص می‌شود که شناخت و هدایت این امور، مهم‌ترین وظیفه مدیران استراتژیک نظامی را تشکیل می‌دهد. همان‌گونه که در شکل زیر ملاحظه می‌شود، تعیین سیاست‌های دفاعی - امنیتی بر مبنای آرمان‌ها، منافع و اهداف ملی صورت می‌گیرد و محیط ملی و بین‌المللی نیز در طول این فرآیند رصد شده و تأثیرگذار خواهد بود.

در ترسیم سیاست‌های دفاعی - امنیتی، سنجش وضعیت موجود و بررسی محیط خارجی امری ضروری است. بر این اساس، در ارزیابی وضعیت موجود، محیط ملی، قابلیت‌ها، نقاط ضعف، محدودیت‌ها و روند توسعه ملی مورد مطالعه قرار می‌گیرد؛ و در سنجش محیط خارجی، محیط بین‌المللی، تهدیدات، فرصت‌ها، فشارهای بین‌المللی و روند تحولات جهانی بررسی می‌شود.

فصلنامه اندیشه مقاومت
در کفتمان انقلاب اسلامی

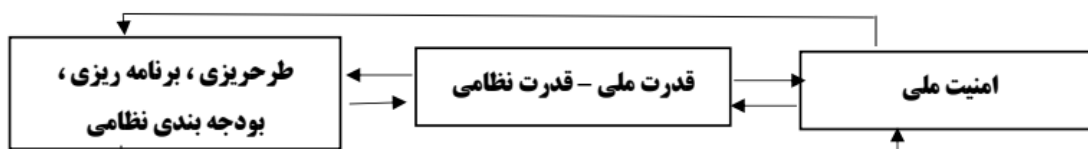
شماره ۶۵

تابستان

۱۴۰۲

به طور خلاصه می توان گفت که راهبرد دفاعی - امنیتی به منظور افزایش قدرت و دفاع نظامی و مسلحانه در هنگام حمله دشمن تدوین و به مرحله اجرا گذاشته می شود؛ در حالی که بهترین و کم هزینه ترین راهکار برای صیانت از منافع ملی - و در رأس آن ها، امنیت ملی - بدون تردید پیشگیری از جنگ و بروز درگیری نظامی توأم با حفظ ارزش های اعتقادی و ملی است. این مهم مستلزم برخورداری از توانمندی در تمامی مؤلفه های قدرت ملی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، فناوری، فیزیکی، جغرافیایی و نظامی) است تا بتوان بازدارندگی همه جانبه ای را در کشور ایجاد نمود. دستیابی به قدرت ملی و نظامی از مسیر طرح ها و برنامه های راهبردی محقق می شود و برقراری امنیت ملی نیز وابستگی تام به قدرت ملی دارد؛ از این رو، می توان رویکردی دوسویه میان «طرح ریزی، برنامه ریزی و بودجه بندی» با «قدرت نظامی»، و از سوی دیگر میان «امنیت ملی» و «قدرت نظامی» متصور بود. این فرآیند در سراسر مسیر طرح ریزی، برنامه ریزی و بودجه بندی به طور مستمر اثربخش خواهد بود.

نتیجه گیری و پیشنهادها

طرح راهبردی نظامی توسط شورای تدوین راهبرد نظامی در ستاد کل نیروهای مسلح و با بهره گیری از طرح مطالعات راهبردی، برآورد اطلاعات راهبردی و طرح ارزیابی محیطی تدوین می گردد. سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران اساساً مبتنی بر «بازدارندگی» است؛ بدین معنا که کشور باید رشد تهدیدات نظامی را در درجه اول از طریق گفت و گوی سازنده و در مرحله بعد با ایجاد توانمندی های دفاعی بازدارنده دفع کند، به گونه ای که فرآیندها ترجیحاً به برخورد نظامی منتهی نشوند.

برخورداری از قدرت نظامی و امنیت ملی، تحقق این سیاست را تضمین می کند؛ به این معنا که داشتن پشتوانه داخلی و قدرت قابل اعتنا، امکان طرح ریزی نظامی از موضع برتر را فراهم ساخته و مسیر دستیابی به امنیت ملی را تسهیل می نماید. مؤثرترین راهکار برای تأمین امنیت ملی، صیانت از کشور در برابر تهدیدات گوناگون و بهره گیری از قدرت نظامی، همواره در راستای پشتیبانی از سیاست خارجی، تحقق اهداف ملی و حفظ منافع و امنیت ملی به کار گرفته می شود. تحقق این هدف و اجرای موفق مأموریت های نیروهای مسلح، مستلزم اتخاذ تدابیر راهبردی در بخش نظامی، تعیین

ساختارهای نیرویی و ترکیب‌های رزمی متناسب است که باید با تکیه بر یک نظام جامع طرح‌ریزی صورت پذیرد.

در مجموع می‌توان بیان داشت که هدف، مأموریت و علت وجودی نیروهای مسلح — از جمله در جمهوری اسلامی ایران — بازدارندگی، حفظ ابتکار عمل، پاسخگویی مؤثر، تأمین امنیت و ایجاد احساس امنیت در جامعه است. این مقصود تنها از طریق تقویت مؤلفه‌های قدرت ملی و به‌ویژه قدرت نظامی، و به مدد طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی دقیق در بستر محیطی مناسب حاصل می‌گردد.

در پژوهش حاضر به تبیین نقش مؤلفه‌های قدرت نظامی و امنیت ملی بر طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی پرداخته شد؛ از این رو، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی به بررسی تأثیر متقابل طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نظامی بر سایر مؤلفه‌های قدرت ملی (از جمله قدرت سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، فناورانه و...) پرداخته شود.

فصلنامه اندیشه مقاومت
در کفتمان انقلاب اسلامی

شماره ۶۵

تابستان

۱۴۰۲

منابع:

- (۱) قرآن کریم
- (۲) بیانات مقام معظم رهبری.
- (۳) اراکسانسکی، ای.اف.ک. (۱۳۵۵)، «سیاست جهانی»، ترجمه: حسین فردهودی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب
- (۴) برتراندراسل (۱۳۷۷)، قدرت ترجمه نجف دریابندری، تهران: انتشارات خوارزمی، چاپ دوم
- (۵) بولاک، تسکی، فیودورو و ... (۱۳۶۰)، قدرت سیاسی و ماشین دولتی، ترجمه احمد رهبی، تهران انتشارات آموزگار، چاپ اول
- (۶) توحیدی، ارسطو (۱۳۸۹)، طرح‌ریزی راهبردی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی دفاعی، دانشگاه عالی دفاع ملی
- (۷) تهامی، سید مجتبی (۱۳۸۴)، امنیت ملی، دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش معاونت فرهنگی (مد طرح‌ت انتشارات)
- (۸) جزوه درسی (۱۳۸۲)، طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نیروهای مسلح، S-COL
- (۹) جمشیدیان (۱۳۹۴)، جزوه درسی، مبانی امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی
- (۱۰) چگینی، حسن (۱۳۸۴)، نظام مدیریت راهبردی دفاعی، تهران، انتشارات ارتش ج.ا.
- (۱۱) دانش آشتیانی، محمد باقر، محمد راهبرد دفاعی امنیتی ۲ (اصول و مبانی)، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران
- (۱۲) دری نوگرایی، حسین (۱۳۹۰)، نقش و جایگاه بخش دفاع در ارتقای بهره‌وری ملی، همایش جهاد اقتصادی با تاکید بر بهره‌وری ملی، دانشگاه دفاع ملی
- (۱۳) رستمی، محمود (۱۳۸۶)، فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران، انتشارات ایران سبز
- (۱۴) سنجابی، علیرضا (۱۳۷۵)، استراتژی و قدرت نظامی پیازنگ، تهران
- (۱۵) عمید، حسن (۱۳۷۱)، فرهنگ فارسی عمید، چاپ دوم، انتشارات امیرکبیر، تهران
- (۱۶) کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۹)، نقش قدرت در روابط بین‌الملل، نشر قومس، تهران

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

۷۳

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی

References

۱. *The Holy Quran*.
۲. *Statements of the Supreme Leader of the Islamic Revolution*.
۳. Araksanski, E. F. K. (۱۹۷۶). *World Politics*. Translated by Hossein Fardhoodi. Tehran: Book Translation and Publication Agency.
۴. Bertrand Russell. (۱۹۹۸). *Power*. Translated by Najaf Daryabandari. Tehran: Kharazmi Publications, ۲nd ed.
۵. Bullock, Tesky, Fyodorov, et al. (۱۹۸۱). *Political Power and the State Apparatus*. Translated by Ahmad Rahbi. Tehran: Amuzegar Publications, ۱st ed.
۶. Tohidi, Aristotle. (۲۰۱۰). *Strategic Formulation, Defense Planning and Budgeting*. Tehran: National Defense University.
۷. Tahami, Seyyed Mojtaba. (۲۰۰۵). *National Security: Doctrine, Defense and Security Policies*. Tehran: Army Ideological-Political Organization, Cultural Deputy (Mod Tarh Publications).
۸. *Course Handout*. (۲۰۰۳). *Formulation, Planning and Budgeting of the Armed Forces*. S-COL.
۹. Jamshidian. (۲۰۱۵). *Course Handout: Fundamentals of National Security*. National Defense University.
۱۰. Chegini, Hassan. (۲۰۰۵). *Defense Strategic Management System*. Tehran: Publications of the Islamic Republic of Iran Army.
۱۱. Danesh Ashtiani, Mohammad Bagher. (n.d.). *Defense and Security Strategy 2: Principles and Fundamentals*. Tehran: National Defense University Press.
۱۲. Dari-Novgari, Hossein. (۲۰۱۱). "The Role and Position of the Defense Sector in Enhancing National Productivity." *Economic Jihad Conference with Emphasis on National Productivity*. National Defense University.
۱۳. Rostami, Mahmoud. (۲۰۰۷). *Dictionary of Military Terms*. Tehran: Iran Sabz Publications.
۱۴. Sanjabi, Alireza. (۱۹۹۶). *Strategy and Military Power: Piyazang*. Tehran.
۱۵. Amid, Hassan. (۱۹۹۲). *Amid Persian Dictionary*. ۲nd ed. Tehran: Amir Kabir Publications.

فصلنامه اندیشه مقاومت
در کفتمان انقلاب اسلامی

شماره ۶۵

تابستان

۱۴۰۲

۱۶. Kazemi, Ali-Asghar. (۲۰۰۰). *The Role of Power in International Relations*. Tehran: Qomess Publishing.

فصلنامه اندیشه مقاومت

در کفتمان انقلاب اسلامی

واکاوی تأثیر

برنامه‌ریزی و

طرح‌ریزی راهبردی

نظامی در امنیت

ملی و توسعه قدرت

نظامی